

Cova de les Cendres (Teulada)

Dídac Román Monroig y Valentín Villaverde Bonilla

Publicación digital:

Intervenciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2011

Editores:

A. Guardiola Martínez y F.E. Tintero Fernández
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores
y Licenciados en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2012

ISBN: 978-84-695-6559-9

Enlace web:

http://www.marqalicante.com/contenido/int_arqueologicas/doc_200.pdf

Denominación de la intervención:	Cova de les Cendres
Municipio:	Teulada
Comarca:	La Marina Alta
Director/codirectores:	Valentín Villaverde Bonilla, Dídac Román Monroig y Rafael Martínez Valle
Equipo técnico:	—
Autor/autores del resumen:	Dídac Román Monroig y Valentín Villaverde Bonilla
Promotor:	Generalitat Valenciana – Universitat de València
Nº de expediente:	2011/0256-A
Fecha de actuación:	12-09-2011 a 24-09-2011
Coordenadas de localización:	X 252.283 – Y 4.285.749
Periodo cultural:	Paleolítico
Material depositado en:	Museo Arqueológico de Alicante (MARQ)
Tipo de intervención:	Excavació arqueològica

Resumen: *La Cova de les Cendres és un jaciment que conserva una de les millors seqüències per a conèixer la prehistòria mediterrània. S'han documentat nivells arqueològics que cobreixen des del Gravetià fins al final del Neolític. La deficient assignació pressupostària per a la campanya de 2011 va fer impossible la realització d'una excavació en extensió dels quadres que ens havíem plantejat inicialment. Pel que es va dedicar a l'estudi i mostreig de la seqüència conservada, així com a l'avanç en l'estudi de les restes faunístiques de campanyes anteriors.*

Palabras claves: *Paleolític superior, Mediterrani, fauna, carbons, sediments.*

Abstract: *The Cova de les Cendres is one of the sites that still one of the best sequences to discover the prehistoric Mediterranean, and have been documented in the archaeological layers that cover, with few interruptions, from the Gravettian at the end of the Neolithic. Poor budgetary allocation for the campaign of 2011 made it impossible to carry out an excavation area of the tables that we had initially planned. As was devoted to the study and sampling of the conserved sequence, as well as to advance the study of faunal remains recovered in previous campaigns*

Keywords: *Upper Palaeolithic, Mediterranean, fauna, coals, sediments.*

Desarrollo de la intervención:

El jaciment de la Cova de les Cendres es troba ubicat en una cavitat oberta en la Punta de Moraira, en el terme municipal de Teulada-Moraira (La Marina Alta). La cavitat està formada en un nivell càrstic que es va desenvolupar en el tram de penya-segats marins format entre el cap de la Nau i el Puntal de Moraira, i actualment està situada en la mateixa línia de la costa, a 60 m sobre el nivell de la mar. Consta de dues parts diferenciades, una exterior, d'elevada volta i molta il·luminació, i una altra d'interior, mal il·luminada i d'uns 600 m² de superfície.

Descobrimient i inicis de la recerca

La cova va ser descoberta com a jaciment arqueològic a principis del segle XX, i el 1913 va ser visitada entre altres investigadors per H. Breuil, qui va veure set o vuit capes de cendres en els forats oberts pels camperols i va recollir alguns materials d'adscripció neolítica (entre ells una ceràmica cardial), donant així les primeres notícies

sobre la seua existència com a jaciment arqueològic.

Degut a la seua ubicació costanera podem dir que en aquells moments es tractava d'un assentament diferent als jaciments neolítics valencians que millor es coneixien i que, degut a aquest fet, podia servir com a complement a les hipòtesis que des d'aquells altres s'havien exposat en relació a l'arribada del Neolític i la problemàtica de la difusió marítima del Neolític més antic.

Aquests fets van motivar la realització de dues campanyes d'excavació en els anys 1974-1975 per part del Museu Arqueològic d'Alacant i sota la direcció d'Enric Llobregat. En aquesta campanya es van trobar alguns materials de cronologia paleolítica, fet que ampliava tant la seqüència com l'interès de la cavitat.

Amb aquests antecedents, el 1981 es va realitzar una excavació d'urgència que va donar com a resultat una seqüència que anava des de l'Edat del Bronze a nivells del Paleolític superior. A partir d'aquests moments les excavacions es van realitzar anualment, Joan Bernabeu va excavar el denominat sector A, mentre que el sector B, on semblava que el material de revolt provocava l'eliminació dels nivells ceràmics, va començar a ser excavat per Valentín Villaverde amb la pretensió d'arribar als nivells preceràmics, fet que es va aconseguir el 1995.

En la actualitat la distribució de la superfície que està en curs d'excavació és la següent:

- El *sector A* comprèn els quadres A-E 13/17, exceptuant d'aquí els quadres A-B 17 que són en aquests moments els que conformen el sondeig de l'excavació. Açò ens dóna una superfície total de 23 m² per al sector A i 2 m² per al sondeig (en els darrers anys s'està treballant sobre uns 9 m²).
- El *sector B* comprèn els quadres A-E 18/21, és a dir, 20 m² (en els darrers anys s'està treballant sobre uns 9 m²).

Les ocupacions de la Cova de les Cendres

La Cova de les Cendres compta amb una molt important seqüència cultural, fet que el converteix en un dels jaciments prehistòrics més importants de la Península Ibèrica. En aquesta ocasió ens centrarem en els nivells paleolítics, però cal remarcar que la Cova de les Cendres és un dels pocs jaciments en els que es troba documentada tota la seqüència neolítica, i que compta amb algunes de les datacions més antigues per al Neolític peninsular (Bernabeu Aubán, 1989; Bernabeu i Molina, 2010).

Els nivells paleolítics han aportat fins ara una ampla seqüència que va des del Magdalenià superior fins al Gravetià, sense que a hores d'ara no s'haja arribat a la base.

El Magdalenià està representat per uns nivells on les restes arqueològiques són especialment abundants, on destaca una molt bona quantitat d'indústria òssia, indústria lítica i adorn (per exemple: Villaverde Bonilla, 1981; Villaverde *et alii*, 1999; Román Monroig, 2004; Villaverde i Román, 2005; Román i Villaverde, 2011 i 2012). Recentment hem pogut constatar la presència de nivells corresponents al Magdalenià

inferior, el que permet completar tota la seqüència magdaleniana (Villaverde *et alii*, 2012).

El Solutrià està present sobretot en els seus moments finals, mentre que el superior i inferior es troben poc representats. Aquest moment evolucionat ha aportat una molt bona quantitat de materials entre els que podem destacar un bon nombre de puntes escotades de tipus mediterrani, algunes puntes foliàcies i diverses restes d'indústria òssia i d'adorn (Villaverde *et alii*, 1999 i 2010).

Per sota d'aquests nivells i amb una gran potència estratigràfica es troben els nivells corresponents al Gravetià. Aquest període, poc conegut en la façana mediterrània peninsular, compta fins ara en la Cova de les Cendres amb una potència sedimentària de més de 0,60 m, fet que el situa com el jaciment conegut amb millors expectatives per a l'estudi d'aquest període. Els materials recuperats són abundants, i entre ells podem trobar puntes de la *Gravette*, *microgravettes* i una bona representació d'indústria òssia, entre la que destaquen les puntes dobles (Villaverde i Román, 2004; Villaverde *et alii*, 2007 i 2010).

Treballs de la campanya de 2011

La campanya del 2011 va consistir en l'estudi, mostreig i documentació dels talls de referència, amb la finalitat de completar la visió de la seqüència en els sectors A i B.

Degut a la deficient assignació pressupostària va ser impossible de realitzar una excavació en extensió dels quadres que ens havíem plantejat inicialment, pel que la campanya es va dedicar a l'estudi i mostreig de la seqüència conservada. Aquesta tasca resultava necessària i imprescindible per a obtenir una adequada comprensió dels processos sedimentaris, la cronologia de la formació dels nivells i la interpretació dels nivells magdalenians, solutrians i gravetians. A més d'aquests treballs, es va prioritzar l'estudi dels materials ossis recuperats en campanyes anteriors, amb la neteja, siglat i classificació dels mateixos.

A nivell metodològic, com que no es va realitzar un treball de camp vinculat als processos d'excavació, es va procedir amb l'habitual metodologia per als treballs de documentació de talls i preses de mostres:

1. Fotografiar i corregir mitjançant fotogrametria les imatges obtingudes dels talls de referència.
2. Definir les característiques de l'estratigrafia per a la posterior presa de mostres de sedimentologia i de fitòlits.
3. Precisar nous punts per a l'extracció directa de carbons per a la seua posterior datació mitjançant C14 AMS.

Aquestes tasques es van realitzar durant quatre jornades completes de treball al jaciment.

Estudis realitzats a partir de les mostres recuperades

Les mostres recuperades en aquestes jornades de treball han estat enviades als laboratoris de la Universitat de Barcelona (sediments i fitòlits) i les datacions

obtingudes dels carbons recuperats als talls ens han permès definir amb una major concreció les ocupacions de la cavitat, especialment les referides als nivells magdalenians (Villaverde *et alii*, 2012). Aquestes noves datacions, unides a les ja existents, fan del marc cronoestratigràfic de la Cova de les Cendres un dels més sòlids de tot l'àmbit mediterrani per a l'estudi del Paleolític superior.

Per la seua banda, les restes òssies recuperades en les campanyes anteriors s'han netejat i siglat, i s'ha iniciat el seu estudi. En aquests moments l'estudi se centra amb els materials dels nivells del Magdalenian superior i una part del Solutrià, ja que són els nivells on s'acumula un major nombre de restes recuperades.

L'estudi d'aquestes restes de fauna, degut especialment a la seua abundància i bon estat de conservació, ens permetrà definir amb precisió el comportament econòmic dels grups magdalenians i solutrians en el jaciment. Una part molt important d'aquest estudi se centra en l'estudi d'una estructura de combustió i la distribució de restes industrials i de consum vinculades a aquesta àrea d'ocupació.

Conclusions preliminars

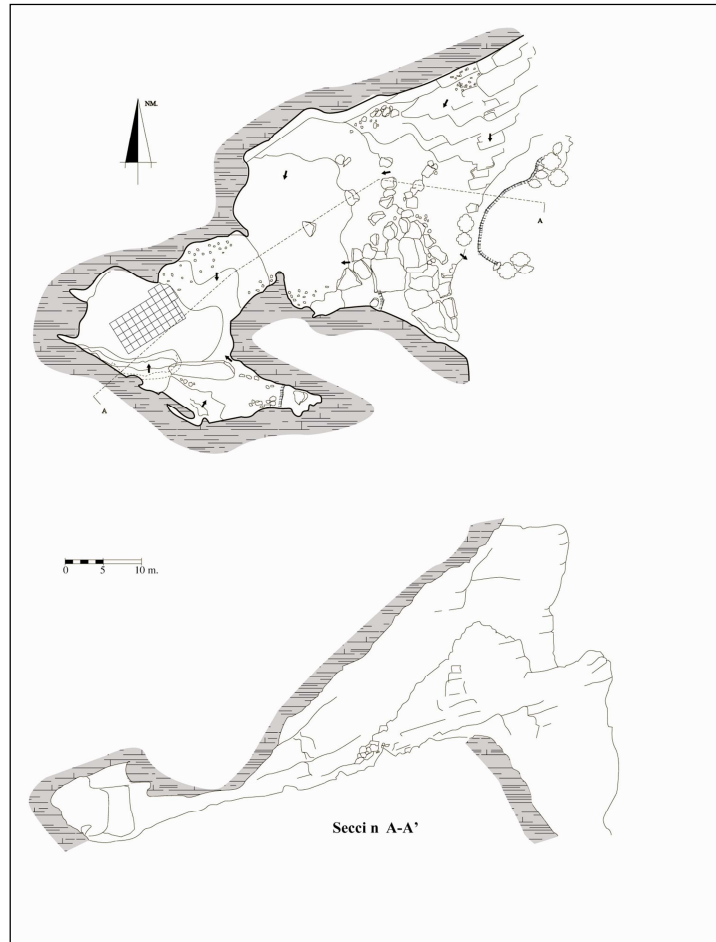
Les mostres sedimentològiques i de fitòlits es troben en procés d'estudi en els laboratoris de la Universitat de Barcelona, i els materials ossis estan sent analitzats al laboratori de la Universitat de València. No obstant això, es van confirmant algunes dades molt interessants:

1. L'erosió sedimentària que hi ha entre el final del Solutrià i el Magdalenian.
2. L'alteració postdeposicional del paquet corresponent al nivell XV (Gravetià recent) i la subdivisió del nivell XVI (Gravetià antic) en almenys tres unitats.
3. El domini del cérvol i de la cabra entre els herbívors de dimensions mitjanes en els nivells magdalenians, del conill entre les petites preses i la presència de pocs carnívors.

Bibliografía:

- BERNABEU AUBÁN, J. (1989): *La tradición cultural de las cerámicas impresas en la zona oriental de la Península Ibérica*, Serie de Trabajos Varios del SIP, 86, Diputación de Valencia, Valencia.
- BERNABEU AUBÁN, J. y MOLINA BALAGUER, LL. (eds.) (2010): *La Cova de les Cendres (Moraira-Teulada, Alicante)*, Serie Mayor, 6, MARQ, Diputación de Alicante, Alicante.
- ROMÁN MONROIG, D. (2004): "Aproximación a la tecnología lítica del Magdaleniense superior de la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Alacant)", *Saguntum-PLAV*, 36, Universitat de València, València: 9-23.
- ROMÁN MONROIG, D. y VILLVERDE BONILLA, V. (2011): "Los arpones del Magdaleniense superior mediterráneo. Valoración tipológica y cronoestratigráfica a partir de nuevas piezas halladas en la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, País Valenciano)", *Zephyrus*, LXVII (1), Universidad de Salamanca, Salamanca: 27-43.

- ROMÁN MONROIG, D. y VILLAVERDE BONILLA, V. (2012): "The Magdalenian harpoons from the Iberian Mediterranean, based on pieces from Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Valencian region)", *Quaternary International*, 272-273, Elsevier – INQUA, 33-41.
- VILLAVERDE BONILLA, V. y ROMÁN MONROIG, D. (2004): "Avance al estudio de los niveles gravetienses de la Cova de les Cendres. Resultados de la excavación del sondeo (cuadros A/B/C-17) y su valoración en el contexto del Gravetiense mediterráneo ibérico", *Archivo de Prehistoria Levantina*, XXV, Diputación de Valencia, Valencia: 19-59.
- VILLAVERDE BONILLA, V. y ROMÁN MONROIG, D. (2005): "Los arpones del Magdalenense superior de la Cova de les Cendres y su valoración en el contexto del Magdalenense mediterráneo", *Munibe (Antropología-Arkeologia)*, 57 (II). *Homenaje a Jesús Altuna*, II, Sociedad de Ciencias Aranzadi, San Sebastián: 207-225.
- VILLAVERDE BONILLA, V.; MARTÍNEZ VALLE, R.; BADAL GARCÍA, E.; GUILLEM CALATAYUD, P.M.; GARCÍA, R. y MENARGUES GIMÉNEZ, J. (1999): "El Paleolítico superior de la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Alicante). Datos proporcionados por el sondeo efectuado en los cuadros A/B-17", *Archivo de Prehistoria Levantina*, XXIII, Diputación de Valencia, Valencia: 9-65.
- VILLAVERDE BONILLA, V.; MARTÍNEZ VALLE, R.; ROMÁN MONROIG, D.; IBORRA ERES, M.P. y PÉREZ RIPOLL, M. (2007): "El Gravetiense de la vertiente mediterránea ibérica: reflexiones a partir de la secuencia de la Cova de les Cendres (Moraira, Alicante)", *Veleia*, 24-25. *Homenaje a Ignacio Barandiarán Maestu*, Universidad del País Vasco, Vitoria-Gasteiz: 445-468.
- VILLAVERDE BONILLA, V.; ROMÁN MONROIG, D.; MARTÍNEZ VALLE, R.; PÉREZ RIPOLL, M.; BADAL GARCÍA, E.; BERGADÀ ZAPATA, M.; GUILLEM CALATAYUD, P.M. y TORMO CUÑAT, C. (2010): "El Paleolítico superior en el País Valenciano. Novedades y perspectivas", en X. Mangado Llach (coord.): *Jornadas Internacionales sobre el Paleolítico Superior peninsular. Novedades del siglo XXI. Homenaje al profesor Javier Fortea*, Monografies, 8, SERP, Universitat de Barcelona, Barcelona: 85-113.
- VILLAVERDE BONILLA, V.; ROMÁN MONROIG, D.; PÉREZ RIPOLL, M.; BERGADÀ ZAPATA, M. y REAL MARGALEF, C. (2012): "The end of the Upper Palaeolithic in the Mediterranean Basin of the Iberian Peninsula", *Quaternary International*, 272-273, Elsevier – INQUA, 17-32.

Planta i secció de la Cova de les Cendres.

Presa de mostres per a la sedimentologia.

Sector A: lloc d'extracció de mostres de carbó.